

İslamda Yönetim Ve Adalet Anlayışı

Hikmet Adem*

Öz

İlk İslam Devleti Medine-i Münevvere' de kurulmuş, Rasûlullah s.a.v, on yıllık süreçte devletin temel kurum ve kurallarını şekillendirmiştir. İslam, yönetim anlayışında adaletin, en ücra yere kadar ulaştırılmasını istemiştir. Hz. Ömer bunu şöyle demiştir: "Fırat ve Dicle nehirleri kenarında bir oğlak kaybolda, korkarım ki Allah, onu Ömer'den sorar."

İslami Yönetim

Amaç değil araçtır. Şeyh Edebalı'nın: "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözü bunun için söylenmiştir.

İslami Yönetim; ilme, barışa önem veren özgün ve evrensel bir sistemdir. Dünya ve ahiret ayrımı gibi düalist bir anlayışa sahip değildir. Hiç ölmeyecekmiş gibi Dünya için yarın ölecek gibi ahiret için çalışmayı esas alır.

İslam, halkın temel hak ve hürriyetlerini koruyup her ne sebeple olursa olsun zulme asla rıza göstermez. Fırsat ve Kanun karşısındaki eşitlik prensibi olmazsa olmaz şartıdır.

İslam devleti, yönetilenler arasında güven, kardeşlik, dayanışma, hakkı gözetme ve hoşgörünün yayılmasını hedeflemiş bunun toplumsal bazda ete-kemiğe bürünmüş şekli olan "Hisbe" teşkilatını kurmuştur.

İslami idare, insan patentli hiçbir rejime benzemez, tamamen kendi nev'i şahsına münhasır olup onda hakimiyet bila kayd-ı şart Allah'ındır. Devlete düşen ise Allah'ın ahkâmını tanzim ve tatbiktir.

Yönetim Esasları

1-Tevhid: Allah ismini yüceltme ve yayma seferberliğidir. Tevhid, İslam toplumlarının muharrik gücüdür.

2-Emanet: Yönetim sadece yönetenlere emanet edilmemiş; Yönetenlerin "denetlenmesi " de kamuya emanet edilmiştir.

3-Adalet: Hukuk devletin temelidir. "Allah, insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisâ, 58)) ayeti ile toplumsal meselelerde adalet temel esas olarak belirlenmiştir

4-Liyakat: Devlet Başkanı Müslüman, hür, akıllı, ergin, erkek ve ehliyetli, ilim sahibi ve kabiliyetli bir kimse olacaktır.

5- Şura: Kur'an'da müminlerin hemen her işinin müşavere ile olduğu açık olarak belirtilmektedir.

Devlet başkanı idari kararları şûra ile alır **6-Meşruiyet:** Yöneticinin meşruiyetini kaybetmemesi için, İstişare yapması, liyakat, ehliyet sahibi ve adil olması gerekir.

Yönetim ve Adalet

İslam, getirdiği sosyal, ahlakî özellikleri olan adaletli bir yönetimi savunur, yönetimde adalete ibadet kadar önem verir. Bu hususta yöneten ile yönetilen hatta Peygamber ile ümmeti eşittir. Nitekim Resulullah: "Ey insanlar! Ben bir kimsenin sırtına kırbaçla vurdumsa, gelsin benim sırtıma kisas yapın. Bu suretle ben Rabbimin huzuruna müsterih olarak çıkayım." demiştir.

* İlahiyatçı araştırmacı-yazar, hikmetadam@hotmail.com

Geliş Tarihi: 15.11.2016 Kabul Tarihi: 20.11.2016

GİRİŞ

Mekke devri, Müslümanların on üç yıl müşriklerin karşı tepki ve amansız hücumuna maruz kalarak zorluk, sıkıntı, işkence ve zulüm gördükleri; müşrik düzenin hâkimiyeti altında inim nim inledikleri yıllardır. Mekke'de Müslümanların değil devlet kurmasına, toplu ibadet etmelerine dahi cahiliye ve şirk hegemonyasının baronları engel olmuşlardır. Ondandır İslam, kendi evrensel anlayışına uygun bir devlet yapısını ve yönetim çatısını ancak Medine-i Münevvere safhasında te'şis edebilmiştir.

Hiz. Peygamberimiz s.a.v, İslâm Devletinin temellerini hicretten önce -akabe bey'atleri ile- atmaya başlamıştır. Hicret ile Medine-tü'n-Nebi (Peygamber şehri) adını alan Yesrib, İslâm devletinin ilk kurulduğu kutlu mekân olmuştur. Burada ilk İslâmî anayasa hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Rasûlullah (s.a.v), Medine-i Münevvere' de hicretinden vefatına kadar geçen on yıllık süre boyunca İslâm devletinin gerekli bütün temel kurumlarını, vahiy rehberliğinde şekillendirmiş, Ashâb-ı Kiram da bu kurumlara ilk muhatap olma şerefini ihraz etmişlerdir.

Hiz. Peygamber s.a.v'in vefatından önce tamamlanan İslâm, bütün kurumlarıyla beşeri sistem ve düzenleri beraber devlet düzeni ile de tamamen farklı ve benzersizdir.

İslam, insanlık tarihinde en mükemmel ve son yegâne din olduğu için devlet ve yönetim anlayışında da aynı mükemmelliği öngörerek her hususta adaletin, en ücra yerde bile tahakkuku emretmiştir. Nitekim Hiz. Ömer bunu şöyle dile getirmiştir: "Fırat ve Dicle nehirleri kenarında bir oğlak kayboldu, korkarım ki Allah, onu Ömer'den sorar."

İlk İslam Devletinin Yapısı

*İslâm Devleti bağımsız bir devletti, varlığı gerçek kişilere dayanıyordu.

*Hiz. Peygamber'e itaat mutlak olup ona itaatten başka yol yoktu.

*Yahudi ve Arap kabileleri yapılan antlaşmalarla İslâm devletine ram oldular.

*Medine şehri sınırları, İslâm devletinin ilk topraklarıydı.

*İslam Devleti evrensel bir mesaja dayandığı için zamanla topraklarını genişletti.

*-Hiz. Peygamber s.a.v, Muhacirler ile Ensar arasında kardeşlik kurdu.

(M. Beşir Eryarsoy, İlk Anayasa Işığında Peygamber'in Kurduğu Devlet, Düşünce Dergisi, sayı 1, 2)

İlk İslam Devletinin yapısını ortaya koyan 50 kusur maddelik anayasa, aynı zamanda Dünya tarihinin ilk yazılı anayasasıdır diyen Hayrettin KARAMAN meseleyi şöyle özetlemektedir: "Bu vesika amme hukuku ile ilgili mevzularda düzenleyici ve bağlayıcı kaideler getirmekte, devlet iktidarını tesis etmekte, icra ve kaza fonksiyonlarına ait meseleleri ele almakta, farklı zümreleri tabi olacakları hukuki manzumedde selbest bırakarak teşrii sahada da düzenleyici davranmaktadır. İktidar ve teb'anın hak ve vecibeleri metinde yer almıştır. Hulasa ilk anayasa, insanlık tarihinde başlı başına bir inkılap teşkil etmektedir. (H. Karaman, Ana hatlarıyla İslam Hukuku, I, 168-169)

I.BÖLÜM

A-İSLAM'DA YÖNETİM

İslam dinine göre insan, yeryüzüne bir takım üstünlüklerle donatılarak halife gönderilmiştir. İşte bu, hem yeryüzünde -Allah adına- bir takım işler yapmak ve hem de kendini ve çevresini idare etme kabiliyetine sahip olmak demektir. Bu sorumluluğu Efendimiz sav şöyle beyan buyurmuşlardır: "Hepiniz sorumlusunuz, yükümlülüğünüz altındakiler(i idare etmek) den hesap vereceksiniz. Bu, akıllı ve mükellef her insanın dünyada imtihan sırrına binaen deruhte ettiği bir sorumluluk mevkiidir.

Bir de Peygamber Efendimizin: "Ben, namaz ve diğer ibadetlerle emir olduğum gibi insanları yönetmekle de emir olundum." Şeklinde ifade ettiği daha özel bir yönetim vardır: Bu, Müslümanların işlerini görmek, onlara hizmet etmek gibi ağır bir sorumluluk isteyen ve insanların yükünü deruhte etmek anlamına gelen başta "Devlet Başkanlığı" olmak üzere vezaret ve devletin üst makamlarını ihraz etmektir.

İşte bu bölümde üst düzey yönetim kadrosunun bilmek ve uymak zorunda oldukları; İslami yönetim esasları ve İslam'da yönetimin özelliklerini göreceğiz.

A-1.İslam'da Yönetim Esasları

A-1.a.Tevhid

Tevhit: "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun resulüdür" anlamına gelen "La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah" cümlesine kalp ile inanıp bunu dil ile ifade etmemektir."

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin tevhid mücadeleleri anlatılmıştır. Nitekim bir ayette, "Senden önce gönderdiğimiz her Peygamber'e: "Benden başka tanrı yoktur, bana kulluk edin, diye vahiy etmişizdir."(Enbiya, 25) buyurulmaktadır. Bütün peygamberler tarafından değişik toplum şartlarında ve farklı zaman dilimleri içinde yürütülen "tevhid mücadelesi" yaşadıkları toplumu tevhid toplumu yapma mücadelesidir.(İ. Lütfi Çakan, Mehmed Solmaz, K. Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, s. 2.)

Hız. Peygamber'in, kurduğu İslam devleti ile farklı şartlar ve farklı usullerle verdiği mücadeleye "İla-i kelimetillah" seferberliğinden başka bir şey değildir. Böylece Tevhid, İslam toplumlarının muharrik gücü olmuştur. Nitekim Necip Fazıl, bunu ne güzel ifade etmiştir:

"Ey genç adam, bu düstur sana emanet olsun: Ötelerden habersiz nizama lânet olsun!" (Çile, s.371.)

A-1.b. Emanet

İslam'da emanet, her halükarda titizlikle korunması gereken maddî veya manevî değerler manzumesidir.

Emanetler, ehline verilir ve o da onları canı pahasına korur. Devletin hizmet makamları da emanettir, dolayısıyla asla ihanet edilemez. Nitekim Hız. Peygamber (s.a.v.) Mekke'yi fethedince, çeşitli kabilelerde bulunan vazifeleri yeniden düzenleyerek Kâbe'nin anahtarlarını Abdüddar oğullarından almıştı. Amcası Abbas, bu hizmetin kendisine verilmesini talep edince: "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."(Nisa, 58) ayeti geldi. Anahtarlar yine Osman b. Talha'ya teslim edildi. (Kur'an Yolu, Diyanet, Türkçe Meâl ve Tefsir, II, s.82)

İslam dinine göre yönetim sadece yönetenlere emanet edilmemiştir. Yönetenlerin "denetlenmesi sorumluluğu" da kamuya emanet edil-

miştir. Hız. Ebu Bekir'i seni kılıçlarımızla düzeltiriz diye uyararak sahabe örneğinde olduğu gibi.(İslam Kültür ve Medeniyetinin Esasları, MEB, s. 40)

A-1.c. Adalet

Adalet, hukuk devletinin temelidir. O itibarla Hız. Allah, insanların adalete uygun davranmasını isteyerek; "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar."(Nahl, 90) ayeti ile toplumsal meselelerde adaleti temel esas olarak belirlemiştir.

Toplumda güvene dayalı sosyal hayatın temini, haksızlıkların ortadan kaldırıldığı bir sistem olan adalet anlayışı ile gerçekleşecektir. Uygulamada adaletin bozulmamasının iki teminatı vardır:

-İmana dayalı ahlak...

-Cemiyetin, emanet ve sorumluluk duygusu içinde gerçekleştireceği denetim.(Kur'anYolu, II, s. 82-83.)

A-1.d. Liyakat

İslam'da hangi vasıflara sahip kimsele-
rin yönetici yapılacağı "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."(Nisa, 58) ayetiyle ortaya konulmuştur. Toplumu yönetme bir emanet olarak görülmüş ve bunun liyakat sahiplerine verilmesi istenmiştir. Devlet başkanlığı makamı, aklıyla, ilmi ve dürüstlüğüyle temâyüz etmiş kimsele-
rin meydana getirdiği kurulun seçtiği kişiye emânet olunur. (MEB, age. 40)

A-1.e. Şura

Kur'an'da müminlerin hemen her işi-
nin müşavere ile olduğu çok açık olarak belirtilmektedir:

*"Dünya işlerinde reylerini al."(Al-i İmran, 159)

*"Baba ile ana, birbirlerine danışıp anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse günah olmaz."(Bakara, 159)

Peygamberimiz de: "Onların işleri aralarında müşavere edilir."(Şura, 38) ayeti doğrultusunda meşveret prensibini pratiğe geçirmiştir.

Mesela: Mute Savaşında orduyu sefere gönderirken üç komutan tayin etmiş, şayet üçü de şehit olursa aralarından birini komutan seçmeleri için sahabenin istişare etmelerini istemiştir. Böylece İslam'ın alâmetifarıkası haline gelen "müşavere", Gerçek nicelik ve niteliğiyle diğer kültür ve milletlerde rastlanmamaktadır. Mesela eski Yunan ve Roma toplumlarında var olan demokrasi uygulamaları toplumun bütün kesimlerini kapsamıyordu. Cahiliye dönemi Mekke toplumunda kabile başkanları Darun-Nedve'de toplanıyorlardı. Aldıkları kararlara toplumun katılımı söz konusu değildi. (S. KUTUP, Fi Zılalil-Kur'an, XIII, S.136)

Binaen aleyh Devlet başkanı idari kararları şûrayla alır, onu, bunun dışında bir tutum ve davranışa hiçbir mazeret sürükleyemez. Nitekim Karaçi'de Seyyid Süleyman Nedvi başkanlığında 1951'de toplanan İslam âlimleri de: "Devlet başkanı, şunun-ı İslamiyeyi tek başına yürütmeye kalkışarak istibdat yolunu tutamaz; devlet işleri şura usulüne göre yürütülür;" diyerek 'istişare' prensibine bilhassa vurgu yapmışlardır. (Osman Eskicioğlu, İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları, s.254.)

A-1.f. Meşruiyet

İslam'da yönetim anlayışında meşruiyet" Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Sonra kendinizden olan emir sahiplerine itaat edin." (Nisa, 59) ilahi emrine dayanır. O nedenle Teşri' icra ve hükümleri tatbikte keyfilik olmaz.

İslam, yöneticinin meşruiyetini kaybetmesi için bazı esaslar getirmiştir:

- Yöneticinin seçimi istişare ile yapılmalıdır.
- Liyakat ve ehliyet sahibi olana yöneticilik verilmelidir.
- Yönetici aldığı görevin emanet olduğunu bilmelidir.
- Emanete ihanet etmemeyi kendine şiar edinmelidir.
- Güvenilir olan yönetici, toplumu adaletle yönetmelidir.
- Kanun karşısında bütün fertlerin eşitliğini sağlanmalıdır.
- Emanet ve adalet esaslarını yerine getirenli-yakatli

-Meşruiyet kazanmış olan "ulu'l-emre" uymak zorunludur.

Adil bir yönetim, herhangi bir fert ve zümre diğer fertlere yahut zümreye imtiyazlı davranamaz; bütün fertler eşittir. Aksi takdirde yönetim meşruiyetini kaybetmiş olur. (Mevdûdî, İslam'da Hükûmet, s. 513-516.)

A-2. İslami Yönetimin Özellikleri

İnsanlık tarihi, Milletleri birbirinden ayırmaya yarayan özelliklerle doludur. Esasen insanlık fitratı da bunu gerektirir. Nitekim bir ayette: "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık....."(Hucurat, 13) Bu farklılıklardan biri de milletlerin yönetim tarzlarıdır. İşte nev'i şahsına münhasır olan İslami bir yönetimin bazı özellik ve güzellikleri şunlardır:

A-2.a.Hürriyet

Râgıb el-İsfahânî hür kelimesini, kölenin zıddı olarak tanımlamıştır. (el-Müfredât, "hur" maddesi)

Kuşeyrî'ye göre hürriyet, "kulun yaratılmışlara köle olmaması, maddeler âlemindeki herhangi bir gücün onun üzerinde etkisinin bulunmamasıdır." (Risâle, II, 460-463)

Kur'an ve sünnette, insanların eşitliği ve Hz. Âdem'in neslinden geldiği ifade edilmiştir. (Hucurat, 13) Buna göre hürriyet, insan şeref ve haysiyetinin ayrılmaz bir unsurudur. Hz. Ömer, Mısır Valisi Amr. b. As'a şöyle çıkmıştır: Annelerinden hür olarak doğan insanları ne zamandan beri köle yaptınız?

A-2.b. İlim ve İrfan

İslamiyet, ilim tahsilini ibadet sayarak insanlığı ilme sevk eden yegâne dindir. O itibarla İslam, "İlim dini" olarak tesmiye edilmiştir. Zira Kur'an'ın ilk inen ayetleri "OKU" diye başlar.(Alak, 1-5) Medeniyetlerin en önemli etken unsuru bilgidir. İslam-ilem terki-biyle oluşan kültür, Müslümanlara "tevhid" eksenli bir dünya görüşü kazandırmıştır. Müslümanlar da İslam'ın bu dünya görüşünü büyük medeniyetler kuran devlete dönüştürmüşlerdir. Nitekim İslam medeniyeti ilk

devrindeki gibi kalmamış, Müslümanların geliştirdikleri yeni ilimlerin kazandırdığı bilgiler çerçevesinde zenginleşmiştir.

Bu gelişmede rol oynayan üç önemli etken şunlar olmuştur: İslami esaslar, müslümanların düşünce faaliyetleri ile ilmi faaliyetlerdir. (AlparslanAçıkgenç,Bilgi,Medeniyetveİslam <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=479>)

A-2.c. Özgünlük

Yapılan fetihlerle İslam devletinin sınırları hızla genişlemiş, Arapların dışında da pek çok millet İslam'ı benimsemiştir. M. 632'de Hicaz topraklarında doğan ve kısa sürede gelişen İslam, karşılaştığı Yunan, İran, Hint, Bizans gibi milletlerin bilim ve düşünce mirasını almış, onları kendi tevhit potasında eriterek özgün bir medeniyet ortaya koymuştur.

A-2.d. İnsana büyük değer verilmesi

İslam'a göre insan, yeryüzünde Allah'ın halifesi ve yaratılmışlar içinde en üstün ve en güzel suret ve sirette yaratılmış bir varlıktır. (İsra, 70; Tin, 4) O itibarla Kur'an ve sünnette yer alan ilkeler, insanın bu değerlerini koruması dolayısıyla her iki dünya mutluluğuna kavuşması içindir.(Bakara, 201)

A-2.e.İslam'ın, insana hizmeti ibadet olarak kabul etmesi

Müslümanlar insanların faydasına işler yaparken din, dil ve ırk ayrımı gözetmemişlerdir. "Halka hizmeti Hakk'a hizmet" olarak telakki etmişler ve her zaman Yaratıcı'dan ötürü yaratılanı sevmeyi kendilerine düstur edinmişlerdir. Peygamber Efendimiz, "insan vefat edince, üç ameli müstesna, onun amel defteri kapanır: Sadaka-i cariye, faydalı ilim, salih bir evlat" buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir.(el-Edebü'l-Müfred, 28) Böylece hiçbir milletin ve devletin yönetim anlayışında olmayan insana müteveccih gerçekte hizmet anlayışı sadece İslam devletinin özellik ve güzelliklerindedir. Nitekim Şeyh Edebali'nin Osman Gaziye nasihatnamesindeki: "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözü bunu ifade etmektedir. (Zeki Duman, İslam

Medeniyeti: Allah Merkezli İlk ve Tek Evrensel Medeniyet, zekiduman.com/İslam-medeniyeti.html)

A-2.f.. İslam'ın adaleti esas alması

Kur'an'a göre insan, kendi aleyhine de olsa adaletten ayrılmamalıdır.(Nisa,135)Müslüman devlet adamları adaleti emreden Kur'an'ı kendilerine rehber edinmişler ve yönetimleri altındaki farklı dinlere mensup insanlara karşı bile adil olmuşlardır.

A-2.g. Mahallilik-Örfilik

İslam bir taraftan evrensel mesajlar taşıırken öbür taraftan mahalli özellik ve farklılıkları göz ardı etmez. İslam hukukunda, mahalli meselelerde yerel unsurlar da nazarıdikkate alınmıştır. Bu sebeple örf ve adetler, edille-i şer'iyeye (fıkhın dört ana dellilin) den sonra fer'i delillerden biri olarak kabul edilmiştir:

Nitekim:

* Mecelle'de: "Örf ile maruf olan meşrut gibidir; Örf ile tayin, nass ile tayin gibidir." Maddeleri yer almıştır.

*Hanefi Fukahası da kadıların, mahalli örf ve adetleri bilmesini şart koşmuşlardır.

*İslam'da, yeni Müslüman olan milletlerin değerlerine (İslam'a aykırı olmazsa) saygı gösterilir.

*İnsanların yerel anane ve giyimine karışılmaz. Bunlar, İslam'ın yerel değerlere verdiği önemi göstermektedir. İslam kendi ilkelerini ortaya koymuş, bunlar etrafında insanları serbest bırakmıştır. Buna göre Araplar kendi kültürel unsurları ile bir İslam medeniyeti oluştururken Türkler de İslam'a dayalı farklı medeniyetler meydana getirmişlerdir. Dolayısıyla Endülüs İslam medeniyeti ile Hint İslam medeniyeti, birbirinin aynısı olmadığı gibi tamamen birbirine zıt da değildir. (Osman Keskiöglü, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, s.35-36; Abdulkadir Şener, İslam Hukukunda Örf, s. 102; Ebû Zehrâ, Fıkıh Usûlü, Terc. A.Kadir ŞENEL, İslam Hukuku Metodolojisi, s. 234.)

A-2.h. Evrensellik

İslam, bütün insanlığa gönderilmiş yegâne dindir. O itibarla İslam uygulamaları ile de evrenseldir: Ticari hayatta düzgün tartı, mağdur kim olursa olsun, ayrıma tabi tutulmaksızın, yardıma layık görülmesi, kafir bile olsa mazlumun ahından kaçınılması, eşitlik, hürriyet, kararlara iştirak, azınlık-çoğunluk ve bütün bunları ihtiva eden "insan hakları" prensipleri üzerine olan kuralların sınıf, ırk, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın bütün insanlığa hitap etmesi İslam hukukunu evrensel kılan bazı uygulamalardır.

İşte bu evrensellik ilkesi İslam'ın, Kutlu Nebi'nin hicreti ile önce Medine'ye ardından dünyanın dört bir tarafına ulaşmasını sağlamıştır.(MEB, age, 42-43)

A-2.i. Sulh

Tevhit mücadelesi veren peygamberlerin hayatları incelendiğinde hepsinin, kendilerine yapılan her türlü şiddet ve hiddete karşı sulh ile karşılık verdikleri görülür. Nitekim Peygamberimizin de:

*Mekke döneminde müşriklerin her türlü şiddet ve tecrit uygulamalarına karşı sulh ve salahlı tercih ettiği, *Medine döneminde hicret ile birlikte; Medine'nin yerlileri olan Evs ve Hazrec kabileleri arasında yıllar yılı süregelen savaşı keserek barışı sağladığı,

*Çevre kabileler ile barış anlaşmaları yaptığı, *Hudeybiye Barış Anlaşması ile Mekkeli müşriklerle anlaşma yoluna gittiği,

Bilinmektedir.

İslamiyet'in hızla yayılması, haiz olduğu, hakaniyet ve sulhdan başka bir şeye dayalı değildir. İslam, barışı bir lütuf değil, insan haysiyetinin korunmasının zorunlu aracı olarak görmüştür. (Ömer Nasuhi Bilmen, Muvazzah İlmi Kelam, s. 112-114)

B. YÖNETİMİN SACAYAKLARI

Cenabı Hak her şeyi bir denge üzerine yaratmıştır. Buna göre yönetim mekanizmasının da ahenkli durmasını sağlayan unsurları veya başka bir ifade ile sacayakları vardır: Yöneten, yönetilen ve toprak. Bunlardan birisi olmadan diğerleri işe yaramaz. Üçünün da aynı anda bulunması halinde bir devlet yönetiminden bahsedebiliriz ancak. Öyle ise bunları

teker teker görerek yönetimdeki fonksiyonlarını da anlamış olalım.

B-1.Yöneten = Devlet Başkanı

Buna " imam-ı kebir, halife ve emirul-müminin" dahi denir. Teftazani: "Din ve dünya işlerini tedvir için İslam devletinin genel başkanıdır" diye tarif eder. İ. Teymiye: "İnsanların yönetilmesi dinin en büyük önem atfettiği işler arasındadır. Öyle ki bu olmadan dinin ayakta kalması zordur. Çünkü insanların maslahatlarının gerçekleşmesi ancak bir araya gelmeleri ile mümkündür. Bunun için de onları yönetecek bir baş icap eder." Demektedir.(Zühayli, İ. Fıkhi Ans. VIII, 393, 394) O halde İslam'ın devlet anlayışında "Halife" adı verilen Başkana ait detayları görelim şimdi...

B-1.a. Devlet Başkanı olmanın şartları

Ehli ilim, halife ve vezirde şu şartların bulunmasını öngörmüşlerdir: Müslüman, hür, akıllı, ergin, erkek ve ehliyetli bir kimse olacak. Liyakatta maddi ve manevi yeterlilik birden aranmıştır. Maddi hususta reşit, sağlıklı olması lüzumlu görülürken, manevi olarak bu yükü taşıyabilecek ilim ve kabiliyete sahip olması esas alınmıştır. Bilgi müktesebatının içtihat derecesinde olması ihtilafıdır.

Bunlar, bütün mezheplerin üzerinde ittifak ettiği -olmazsa olmaz- şartlardır. Bazı (Bakıllani gibi) ulama, adil ve Kureyş soyundan olmayı hilafet şartlarından saymışlardır.(KARAMAN, age. I,194-195)

Şah Veliyyullahid-Dehlevi: Bütün bunlarla beraber cesaret ve üstün bir feraset şartını ekleyerek şöyle demiştir: Halifede bir şart da şudur: İnsanların ona rıza göstermesi hatta bu hususta icma etmeleri gerekir ki ona saygılı davransınlar. Böylece o peygambere niyabet makamına hanel gelmemiş olsun. (Şah Veliyyullahid-Dehlevi, Huccetullahil-baliğa, Darulmarife, Beyrut, 2004, II, 261)

Farabi, işi salt ahlaki ve felsefi zaviyeden ele alarak farklı bir bakış açısı ile bir takım şartlar öne sürmüştür.

Farabiye göre Yöneticide bulunması lazım gelen Vasıflar

a)-Bedeni vasıflar: Yöneticinin bedeni uzuvlarının beklenen icraatı görecektir şekilde tam olmasıdır.

b)-Akılla ilgili üç vasıf: İyi anlama; güzel hıfz etme ve üstünzekaya sahip bulunmalıdır.

c)-Konuşmayla ilgili vasıf: Yönetici, meramını en etkili şekilde muhatabına aktarabilmesidir.

d)-Öğrenme vasıf: Yöneticinin öğrenme konusunda hevesli ve öğrenmeyi seven bir nitelikte olmasıdır.

e)-Ahlakla ilgili olan nitelikler ise altı tanedir.

1- Yöneticinin yeme-içme ve cinsellikte aşırıya kaçmaması, mala yani (boş)söz ve işlerden uzak durmasıdır.

2-Dürüstlüğü sevmesi, yalandan nefret etmesidir.

3-Asil ve asaleti tercih etmesidir.

4-Para-pula karşı zaafırla malul olmamasıdır.

5- Adaleti sevmesi, zulümden nefret etmesi, başkasının hakkını teslim eden bir erdemliliğe sahip olmasıdır.

6-Gerekli işlerde kararlı, cesur olması, çekingen ve pısrık olmamasıdır.

Ona göre bu durumdaki liderin başka vasıfları daha olmalıdır.

a)-Lider hakim yani düşünce derinliğine sahip bir kapasitede olmalıdır.

b)- Geçmiş yönetimin koyduğu yasaları bilmeli ve aynen uygulamalıdır.

c)- Akıllı evvel olup seri bir intikal kabiliyetine sahip bulunmalıdır.

d)-İnsanları dış saldırılardan korumak için savaş tekniklerini bilmelidir.

Farabi'nin en fazla önemseydiği nitelik 'hikmet' niteliğidir. Ona göre yönetici bu sıfatlardan hepsini elde edebilir. Fakat hikmet vasfından mahrum olursa devlet yöneticisiz kalmaya mahkûmdur. (DİA, XII, 154; Füsusu-medeni, Çev. Hanifi ÖZCAN, 9 Ey. Ün. Yay. İzmir 1987, s. 38-54)

B-1.b. Devlet Başkanının Yetkileri ve Görevleri

İslam'da salahiyet ile mesuliyet müte-kabil yani birbirine denktir. Biri olmadan diğeri terettüp etmediği gibi bunlar, iki kişiye de bölüştürülemez. Ayeti kerimede: "Kimse başkasının yükünü çekmez" diye ifade buyurulmuştur. O sebeple emir sahibi olmak, yetki sahibi olmak demektir. Yetkili olmak da

sorumluluk boyunduruğu altına girmektir. Yönetimin başında olan kimse, vazifesini yapmaz veya sü-i istimal ederse veyahut da ehliyetini kaybederse sonucuna katlanmak mukadder olur.

Devlet Başkanının bazı Görevleri

*Devletin başı olduğu için millet ve devlet işinden birinci derecede sorumludur.

*Devlet ve millet menfaatine olan şeyleri kabine ve sivil toplum kuruluşları ile istişare eder.

*Hiçbir ahvalde hukuku çiğneyemez.

*Hiçbir mazeret, halkına zulüm ve işkence yapmasına kapı açmaz.

*Hukuk ve insanlık umdeleri karşısında tebaadan farklı ve imtiyazlı değildir. Yani yarılabilir.

*Allah'a karşı yerine getirmesi gereken inanç ve kulluk vazifelerinde eksikliği yok, fazlası vardır.

*İslam'ı korumakla yükümlüdür.

*Toplumda emniyet ve asayişini sağlamak zorundadır.

*Cihad etmek

*Devletin gelirlerini legal olarak toplayarak adil ve düzenli bir şekilde harcar.

*Maaşları adilane dağıtmak

*Amme hizmetlerinin düzgün yapılmasını sağlamak.

*Ezan, Cuma ve Bayram namazları ile Oruç ve Hac ibadetlerinin ifasını sağlamak.

*Kamu düzenini sağlamak.

*Etrafına etten duvar örerek ulaşılmaz olmalıdır. Çünkü mağdur ve mazlumların iniltisi Rahmanın arşını dahi titretir. Allah ile aralarında perdeler derhal kalkar. Neticede: Mazlumun ahı indirir şahı.

*Devletin mal ve itibarını korumak. Çünkü bunlar emanettir. Devlet malında henüz tüyü bitmedik yetimlerin hakkı vardır. Bunlara ihanet eden asla iflah olmaz. Hz. Ömer'in mum ve yular hadisesi der-hatır edilmelidir. İslam Devletinin itibarı ise İslam dini ve Müslümanların izzet ve şerefini temsil eder. O sebeple en başta korunması gereken mukaddes değerlerdendir. (KARAMAN, age, I,170-171; Zühayli, age VIII, 393, 394)

B-1.c. Ülül-emrin Hilafet müddeti ve azli

Demokrasilerde muvakkat, Monarşilerde ise müebbed olan bu süre İslam'da liyakat ve fiili şartların devamına bağlıdır. Ölüm, çekilme ve azil meydana gelirse hilafet sona erer. Azil sebepleri ana hatlarıyla ikidir:

1)- İmani ve ahlaki sebepler: Adaletsizlik, haksızlık, zulüm, küfür ve şirk hali ile Ümmetin aleyhine bir durumun tessebbütü yani sübut bulmasıdır. Bazıları "böyle bir duruma teşebbüs" dahi azil için kafidir" demişlerdir. Çünkü bu ahvalde emanete liyakat sukut eder.(H. Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 139-140; M. Hamidullah, İslam Peygamberi, İrfan yay. İst. 1990, II. 883-884)

Ayetlerde:

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutun, kendinizin, ana-babanızın ve akrabanızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir olsunlar, Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Nisâ, 135) "Muhakkak ki, Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisâ, 58) şeklinde emredilmiştir.

2)- Bedeni Kusurlar: A'ma, sağır ve dilsiz olmak, el ve ayağını kaybetmek gibi vazifesini yapmaya engel kusurlardır.(KARAMAN, Ana hatlarıyla..... I, 201-202)

B-1.d. Ülül-Emre İtaat

Meşru emir sahiplerine itaat şarttır. Nitekim Kur'an'da: "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan ülül-emre (emir sahiplerine) de itaat edin! Bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüzde, Allah'a ve ahirete inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyi ve sonuç bakımından da daha güzeldir" buyuruluyor. (Nisa, 59)

Ancak bu ayette; Allah ve resulüne itaatin mutlak;" anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde Allah ve Resulüne arz edin" cümlesinden ülül-emre itaatin ise mukayyed olduğu anlaşılıyor. Zira Hadisi Nebevide: "Allah'a isyan halinde

kula itaat olmaz"(Ebu Davut, 15/87) şeklinde gelmektedir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, halife seçildiğinde "ülül-emre itaatin şartlarını" Kur'an ve Sünnet'e uymaya endekslemiştir:

-Ben halifeniz olarak, uygulamalarımda Allah ve Resulüne itaat ettiğim müddetçe bana itaat edin. Şâyet Allah ve Resulüne isyan edersem;"bana itaat edin" deme hakkım yoktur. Bunun üzerine orada hazır bulunan topluluktan birisi kalkar ve şöyle der:

-Ya Ebû Bekir! Bilesin ki, en ufak bir eğriliğini görürsek seni şu kılıçlarımızla doğrulturuz. Binaen aleyh ülül-emre itaat, körü körüne olmadığı gibi üzerindeki emanetin şartlarını zayi etmesi halinde de caiz değildir. Çünkü "Zalimlere en küçük bir meyil dahi göstermeyin; aksi takdirde Cehennemden dehşetli azabı size dokunur."(Hüd, 113) mealindeki âyet bunu anlatmaktadır. (Zühayli, age, VIII, 433; M. Hamidullah, age. II. 883-884)

B-2.Yönetilen (Teb'a-Halk)

İslâm devletinin teb'ası, inansın veya inanmasın, devlet otoritesine uyar. Çünkü merkezi otoritesi olmayan bir devlet, devlet olmaz. Nitekim ya devlet başa ya kuzgun leşe atasözümüz bunun için söylenmiştir. Devlet demek hiyerarşi demektir ki bununla devlet ile teb'a karşılıklı hak ve vazifelerini ifa ederler. Bu da memlekette sulhu-salah, huzur ve ahenk meydana getirir.

B-2.a.Teb'anın İmama karşı vazifeleri

İki vazifesi vardır: Meşru işlerde zorluk çıkarmayıp kesinlikle yardımcı olmak ve desteklemek. Diğer de legal hallerde itaat etmektir. Allah elçisi; adil yöneticiye itaati şöyle dile getirir: "Her kim bana itaat ederse, şüphesiz Allah'a itaat etmiş olur ve her kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiş olur. Her kim imama itaat ederse bana itaat; her kim imama isyan ederse bana isyan etmiş olur."(Buhârî, Ahkâm, I)

B-2.b.Teb'anın Devlete karşı Hakları

Umumi ve siyasi olmak üzere iki kısma ayrılır:

ba. Umumi Haklar

Siyasi vasfı olmayan, İslam devletinin bir teb'ası olmak itibarıyla elde edilen haklardır ki müsavat ve hürriyet ana başlıkları ile ifade edilirler:

Müsavat

Bütün insanlar eşittir. Âdem ile Havva'nın çocukları olmak cihetiyle birbirlerine karşı herhangi bir imtiyaz hakkına sahip değildirler. Cinsiyet, ırk, kan ve renk gibi farklılıkları Veda Hutbesinde ifade buyurulduğu gibi asla ve kat'a bir üstünlük sebebi değildir. Allah katındaki üstünlük ise takva iledir. (Hucurat, 13)

İşbuna göre her vatandaşın eşit durumda oldukları hususlar şunlardır:

1)- Kanun önünde eşitlik

Bu hususta Halife ile teb'a hatta Peygamberle ümmeti arasında fark yoktur. Mekke'nin fethinden sonraki hırsızlık hadisesinde Efendimizin: "Vallahi kızım Fatıma hırsızlık yapsa onun da elini keserdim." Buyurması gibi. Yine Peygamberimiz ile Hz. Ukaşe arasında geçen Kısas hadisesi bu eşitliğin numune-i imtisalidir.

2)- Muhakemede eşitlik

Yargılama safhasında yönetici ile yönetilen eşit şekilde yargılanır. Hiçbir kimse diğeri aleyhine farklı konuma sahip değildir. Hz. Ömer'in Zeyd b. Sabit ve Fatih Sultan Mehmet'in Hızır bey tarafından muhakeme edilirken görmek istemedikleri farklı muamele gibi.

3)-Fırsat eşitliği

İslam dini, bu hususta da hiç kimseyi diğeri lehine veya aleyhine kayırma hak ve hukuku temin etmez. Bil'akis Peygamberimizin ifadesiyle: "Ey Âdem'in çocukları hepiniz tarağın dişleri gibi eşitsiniz" diye cihan şümül bir deklarasyon yayınlar.

Hürriyet

Tabii ki bu sınırsız bir hürriyet, hürriyet değildir. Çünkü başkasının hak ve hürriyetinin başladığı yerde özgürlük diye bir şey düşünülemez. Buradaki hürriyet, insanın kabi-

liyetlerinin gelişmesi ve topluma faydalı olmak için ortaya konulacak yararlı eylemlerdir.

İslam'ın bu hususta verdiği hürriyetler şunlardır:

Şahsi hürriyet, inanç ve ibadet hürriyeti, iş hürriyeti, mülk edinme hürriyeti, sosyal yardımdan istifade hakkı, Yaşama hakkı, Çalışma, ticaret yapma hakkı, Eğitim-öğretim hakkı, mesken ve özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı hakkı...(H.KARAMAN, age, I, 205-213)

Bunlara aynı zamanda temel insan hakları da denir.

b.b. Siyasi haklar

Seçme ve seçilme, danışma ve konuşma, murakabe, azletme, vatandaşlık hakkı, düşünce ve düşündüğünü ifade etme, bilgi edinme ve haber alma, dilediği yerde ikâmet ve seyahat etme, kendini savunma haklarıdır.

B-2.c. İnsan Unsurunun kısımları

İslâmî devlet, insan unsurunu yani yönettiği teb'ayı iki kısımda ele alır:

c.a. Müslüman vatandaşlar

İslâmî devletin rüknü aslisi müslümanlardır. İslâmî tâbiyet, imana dayalı olup, müslümanlığını ilân eden her insanın İslami hükümlere göre yaşayabileceğini öngörür.

c.b. Gayr-i Müslim (Zimmi) vatandaşlar.

Herkesin müslüman olamayacağı bir gerçektir. Bu bakımdan İslâmî devlet, müslüman olmayan vatandaşlarına karşı da en adil tavrı belirlemiş; onlara İslâm'ın müslümanlar için verdiği teminata ek olarak "inanç hürriyeti" de vermiştir. Zimmîlere verilmiş bütün bu haklar, halife dâhil, kimse tarafından ihlâl edilemez.

İslam Devlet'inin gayri müslim vatandaşlarına sağladığı can, mal, ticaret, ırz-namus, kendi dinlerine göre inanç ve ibadet güvenliğine mukabil onların üzerlerine terettüp eden bazı vazifeler vardır: Zimmîler, cizye verir; İslâm aleyhine propaganda yapamaz; "müslümanlara karşı eyleme geçemez", kendi dinlerinde yasak olan fiilleri yaptıklarında İslâm

hükümlerinin kendilerine uygulanmasını kabul ederler. (Hikmet ÂDEM, İslam Hukukunda Cizye ve Harac, 11-12)

B-2. d. İslam Toplumunu ayakta tutan İlkeler

İslamiyet, yeni bir toplum inşa etmiştir. İlkelerini ilahi kaynaktan alan İslam sayesinde Müslümanlar yüzyıllarca ayakta kalabilmiştir. Toplum, İslam ilkelerinden saptığında ise fesada uğramıştır. İslam toplumunun varlığı için bazı hayati olan ilkeler şunlardır:

d.1. Güven

Güven duygusu fert ve toplumun huzurlu yaşaması için başta gelen bir etkidir. Zira ilişkilerin yürümesi, can, mal ve diğer değerlerin korunması hep güvene bağlıdır. Güven ortamının kaybolduğu bir toplumda haksızlık, zulüm, birbirini kandırma gibi negatif davranışlar yaygınlık kazanır, birlik-beraberlik ortadan kalkar. Sonuçta insan ruhunda ve toplumun yapısında onulmaz hasarlar meydana gelir. Onun içindir ki bütün dinler, akıl, can, mal ırz-namus inanç teminatını sağlamak için gelmişler ve bunu ihlal edenleri de cezalandırmışlardır.

İslam devleti güven üzerine tesis edilmiştir. O nedenle Müslüman idarecilerin esas görevi, toplumun emniyetini sağlamaktır. Hz. Peygamber (s.a.v.), Medine Sözleşmesi ile hem şehirde yaşayan tüm inanç gruplarının güvenini kazanmış, hem de şehri güvenli hale getirmiştir. (DİA, XXII, s. 328; XXIII, s. 21.)

Prototip bir İslam Devleti: Osmanlı

Güven, Osmanlı Devletinin temel özelliğidir. O yüzden Osmanlı Devleti topraklarındaki güven ortamı tarih boyunca dikkati calip olduğundan çok sayıda yabancı, Osmanlı topraklarına iltica etmiştir. İsveç kralı 12. Şarl, Osmanlı ülkesinde uzun süre mülteci olarak kalmıştır. 19. yüzyılda Rusya'nın baskısından kaçan binlerce Macar, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.

d.2. Kardeşlik

İslam kardeşliği İslam toplumlarını birleştirecek en kuvvetli bağıdır.

Müslümanların kardeş olduklarını hatırlamaları, birbirine arka çıkmaları, birbiriyle kenetlenmeleri bazı ayetlerde şöyle ifade buyurulmuştur:

*"Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever." (Saf, 4)

*"Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir. (Enfal, 46)

* "Mü'minler ancak kardeşlerdir." (Hucurat, 10) ayet-i kerimesi, ırkına, rengine ve kabilesine bakılmaksızın bütün Müslümanların kardeş olduğunu ilan eder. Bugün modern dünyanın toplum dayanışması olarak gördüğü ve aradığı oluşum, asırlarca önce Medine'de tesis edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Ensar ile Muhacir'in kardeş ilan edilmesiyle ortaya çıkan kardeşlik hukuku, Müslüman millet ve devletini diğer toplumlardan ayırmıştır.

d.3. Yardımlaşma ve Dayanışma

İslam toplumu, yardımlaşma ve dayanışma sayesinde güç-kuvvet bulup yükselmiştir. Sahabe-i Kiram Kur'an'a uyararak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önderliğinde yardımlaşmanın ve dayanışmanın eşsiz-zirve örneklerini vermişlerdir. Hatta Peygamberimiz 'in, Hicretin 5. senesinde baş gösteren kıtlık nedeniyle, Mekke Müşriklere bile yardım etmesi İslam'da yardımlaşmanın insanî boyutunu göstermesi bakımından oldukça manidardır. (M. Asım KÖKSAL, İslam Tarihi, VI, 150)

İslam toplumunda muhtaç insanlara yardım edilmesi dini bir borçtur. Buna göre;

* Çalışma gücü olmayan, çalıştığı halde ihtiyaçlarını karşılayamayan fakir ve yetimlerin, muhtaç ve düşkünlerin temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanır.

*İyilik yapılırken kimse incitilmez. Ayet-i Kerimede: "Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kalmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir." (Bakara, 262] diye emir edilmiştir.

* Müslümanlar, günah ve düşmanlığa değil, iyilik ve takva üzerine yardımlaşma ve dayanışmaya davet edilir: "İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın,

günah, düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir." (Maide, 2)

d.4. İyiliği Emretme, Kötülükten Sakındırma

İslam toplumunda iyilik ve kötülük hakkında ortak bir duygu ve düşüncenin meydana gelmesini sağlayan bu ilke, İslam'ın temel dinamiklerindedir. Bunun ihmali, insani değerlerin zayıflayıp insanın robotlaşmasına müncer(sebep) olur. O ise aziz kitabımız Kur'an, fitne ve fesadın önlenmesini istemektedir: "Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesna, zulmedenler, kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler."(Hüd, 116) İslam tarihinde devlet, bu ilkenin hayata geçmesi için gayret etmiş, kendi sorumluluğunun bir gereği olarak toplumsal bazda emri bilmaruf ve nehyi anil-münkerin ete-kemiğe bürünmüş şekli olan "Hisbe" teşkilatını kurmuştur. Bu kurumun faaliyetleri sadedinde ezcümle: Dini gayrete sahip kimseler de va'z ve nasihatlerle iyiliğin neşvü-neması, kötülüğün de hak ile yeksan olması için çaba sarf etmişlerdir. Böylece dinî ve ahlâki hayatın gelişmesine ve kamu düzeninin sağlanmasına katkıda bulunarak İslami ve insani borçlarını ödemeye çalışmışlardır.

İslam Tarihinde Hisbe Teşkilatı

Al-i İmran suresinde yer alan:

*"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülüğü men eden bir topluluk olsun; işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Âl-i İmrân, 104)

*Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardır.(Âl-i İmrân,114)

Ayetleri "Hisbe" teşkilatının vücut bulmasını sağlamıştır. Asr-ı Saadet'ten itibaren tüm İslam ülkelerinde Hisbe teşkilatının kurulduğu açıkça belirtilmektedir. Hisbenin kapsamı çok geniş olmakla beraber temel görevi fert, toplum, devlet hakları ile kamu ahlâk ve düzeninin

korunmasıdır. Hisbe faaliyeti Müslümanlar için farz-ı kifaye sayılmıştır. (DİA, XVIII, 133)

d. 5. Hakkı Gözetme

Hak kelimesi "korunması, gözetilmesi, sahibine ödenmesi gereken maddî veya manevî menfaatler; görev ve borç" gibi anlamlarda kullanılmıştır. (DİA, XV, s.137)

Kur'an-ı Kerim'de hak-hakkaniyet ölçüleri öylesine vurgulanmıştır ki halka dürüst davranan yöneticilerle; birbirlerine karşı hakkı gözetenlere kurtuluş müjdelenmiştir.

İslam'da hiçbir sebep, bir hakkın ihlalini mazur gösteremez. O nedenle Peygamberler vahyin emrettiği şekilde hakkaniyeti temin ederken hep toplumun menfaatini önde tutmuşlar, haktan saparak toplumlarına zulmeden Nemrut ve Firavun gibi zalimlerle mücadele etmişlerdir.

Veda Hutbesinde ferdin ailesi, yakınları ve içinde yaşadığı toplumla olan ilişkileri ele alınmış, karşılıklı haklarının neler olduğu belirlenmiştir. Bu esaslar, İslam hukuk sisteminde kadılık, emniyet teşkilatı, hisbe ve mezalim gibi kurumlar meydana getirmiştir.

İslam devletinin en belirgin vasfı olan hak-hakkaniyet kavramı uygulamalarda da kendini göstermiş, herkes hakkını arama özgürlüğüne sahip olmuştur. (MEB, age. 50-51)

d.6.Hoşgörü

İslam, her yerde olduğu gibi burada da orta yolu tutarak hiyerarşi ve disiplinle beraber halka hoşgörülü olmanın altın kurallarını vermiştir. Müslümanların birbirlerine karşı kardeşlikle kenetlenip merhametli ve mütevazî olmalarını isterken gayri Müslümlere kendi yönetimine ram olmasına karşılık "illa Müslüman olacaksın dememiş, onlara müsamaha göstererek tam manasıyla "Din ve vicdan hürriyeti" getirmiştir. (Bakara, 256)

B-3. Toprak (Vatan)

İslam idaresinin 3. ayağı olan ve üzerinde devlet kurulan toprak parçasına "vatan" denilir. Zira Müslümanların canı-kanı pahasına bin bir zahmetle elde ettikleri ve İslam'ın kurum ve kurallarıyla yaşandığı bir yer,

alel-ade toprak parçası olmaktan çıkar "Vatan" olur. Midhat Cemal KUNTAY'ın meşhur; "Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır. Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır. Dizeleri mutlaka bunu ifade etmelidir. Bir ayette şöyle emir edilmektedir: "Onlar (o müminler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehy ederler. İşlerin sonu Allah'a varır." (Hac,4 1) O itibarla İslâm hukukçuları İslâm devletinin hüküm ferma olduğu coğrafyaya "dâru'l-İslâm" adını vermişlerdir. Bu isim, modern hukuk kitaplarındaki devlet teriminin taşıdığı anlamdan daha şümüllüdür. (A. Kerim Zeydan, İslâm Hukukunda Fert ve Devlet, Çev. Cemal Arzu, İstanbul 1969, 23).

İslâmî vatan kavramı evrenseldir

İslâmî hükümlerin uygulandığı her yer İslam Ülkesidir. Bir ülke, coğrafi bakımdan İslâm ülkesine yakın olmakla yahut halkı arasında İslâm'ı yaşayanlar vardır diye dâru'l-İslâm olamaz. Nitekim Tâif şehri çok yakın olmakla birlikte Mekke'nin fethiyle İslâm ülkesi olmamıştır. Yine yüzyıllarca İslâm egemenliğinde kalmış, Şeriat uygulanmış ülkelerde toplumsal ve tarihi şartlarla bu hükümler ortadan kalkmışsa, artık o ülke İslâm ülkesi sayılmaz. Yani bir ülkenin İslâm ülkesi olup olmadığının ölçüsü orada hüküm ferma (egemen) olan hükümlerdir. Nitekim İmameyn (Ebu Yusuf ve İmam Muhammed)'e göre: "Şirk ve küfür hükümlerinin uygulamaya geçirilmesi" ile İslâm Ülkesi küfür ülkesine dönüşür. (el-Haskefi, ed-Durru'l-Muhtar ve İbn-i Âbidin, Reddül-Muhtar, ale'd-Dürri'l-Muhtar, el-Meymeniyye bask. III, 260)

C-YÖNETİMİ İFADE EDEN BAZI KAVRAMLAR

C-1. SİYASET

Terbiye ve idare etmek manalarına gelen siyaset kelimesi Arapçadır. İbn-i Abidin siyaseti: "Halkı, dünya ve ahirette kurtulacakları bir şekilde idare etmekle, onların manfaatlere çalışmaktır ki bütün İslâmî hükümler

başta "iman" sonra "siyaset" mihverinde döner" şeklinde tarif etmiştir. Çünkü kendi hevâ-i heveslerine göre ahkam icad edenlerin yönetimi, ekseri ahvalde zalimane bir idare; kamunun hukukuna ters siyasettir ki, şeriat bunu haram kılmıştır" diyen İbn Abidin, meselenin ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tâgûtî güçlerin tesiri altındaki her türlü siyaset, siyaset-i zâlime (zalimce bir uygulama) hükümdedir. (O itibarla Hz. Âdem ile başlayan bütün Peygamberlerin "tevhid mücadelesi" siyaset üzerine kurulmuştur. Binaen aleyh inananlar, kendi istek ve arzularını bırakıp, İslâmî hükümlere kayıtsız-şartsız teslim olmaları gerekir ki işte bu kat'i teslimiyet, siyaset'tir. (İbn-i Abidin, İst.1983, Şamil yay. VIII, s.186.)

C-2. DEVLET

İslam'da devlet: Müminlerin, İslâm'ı bütünüyle yaşamak üzere teşkilatlanıp güç aldıkları (ete kemiğe bürünmüş) şer'î kişiliğinin adıdır. Devlet amaç değil, araçtır. İslam devletinin nihai gayesi "İlâ-i Kelimetillah" yani Allah'ın ismi şerifinin teali ve tervicidir. Devlet, yaratandan ötürü, yaratılana her türlü hizmeti öngörür. O itibarla Peygamberimiz, devlet erkânının halka hizmet ettiği kadar efendi olacağını bizzat kendi uygulamaları ile göstermiştir: Nitekim Efendimizin mecliste su dağıttığı sırada yabancı bir elçi gelir ve sorar: -Bu toplumun efendisi kimdir? Allah Resulü cevap verir: - Toplumun efendisi o topluma hizmet edendir. Cevamiul-kelim (az ve öz konuşma özelliğinin sahibi) olan iki cihan güneşi, böylece hem soruya cevap vermiş hem de Devlet başkanı olması itibarıyla hizmet-efendilik bileşkesini evrensel bir realite olarak bütün cihana ilan etmiştir. (İbnu'l-Esir, en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis, Beyrut, 1399, II, 140).

C-2.a.İslâm açısından devletin gerekliliği

Bu hususta:

- "Allah'a, Resulüne ve sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz." (Nisâ, 59). Ayeti, imamet hakikatine delâlet eder. Binaen aleyh insanların aralarında Allah'ın hükümlerini uygulayacak, Allah Resul'ünün getirmiş

olduğu şeriat ahkâmına göre onları yönetecek adaletli bir yöneticinin emirlerine itaat etmenin gereği üzerinde bütün Sünni hatta Şii ulaması ittifak halindedir."(İbn Hazm, el-Fisal fi'l-Mileli ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal, Beyrut 1395, IV, 87)."

"Üç kişi yola çıkacak olursa, birisini başkan tayin etsinler." hadisi, çoğulun en azı olan üç kişilik bir cemaatte bile başkanın zorunluluğunu belirtmektedir.

İslâm hukukçuları ve kelâm âlimleri

Devlet başkanlığı (hilâfet) meselesi üzerinde etraflıca durmuşlardır. Hatta İbn Haldun, Mukaddimesinde devlet kavramını geniş olarak ele almış, toplumların yaşayışlarına ve devletlerin yükseliş ve düşüşlerine ait birtakım kurallar koyup kendisine göre bir sistem geliştirmeye çalışmıştır.

İslam alimlerinin çoğu, Allah için toplumu ayakta tutacak, halka yön verecek, suç işleyenleri cezalandıracak, zekâtları toplayacak, ülkeyi düşman istilasına karşı koruyacak bir devlet yapısının ve başında bir imamın bulunmasının zorunluluğu konusunda görüş birliğindedir. Çünkü İslam Ümmetinin menfaatlarının korunması, kul haklarının ifası, bazı Allah haklarının edası ancak bu şekilde mümkün olabilir.(Taftazanî, Şerhu'l-Akâid, İstanbul 1326, s. 181).

İmam Gazalî

İslâm'a göre teşkilâtli bir devletin ve başında da bir başkanın bulunması gerektiğini savunurken: "Şeriat sahibi, dini emirlerde düzenin sağlanmasını katiyetle istemiştir. Bu ise ancak teşkilatlı bir devletin varlığıyla mümkün olabilir. Can ve mal güvenliği için de yine kendisine itaat edilen bir devlet başkanının bulunması şarttır. Buna, yöneticilerin ölümü dolayısıyla ortaya çıkan arbedeler delildir."Demektedir.(Gazali, el-İktisad fi'l-İtikâd, Beyrut,1388, 213-214)

İslam Devleti Allah'ın insanlara bildirdiği vahiy nizamının bir parçası olduğuna göre; bunun ilk Peygamberle birlikte ortaya çıkmış olduğunu, yine vahyin zorunlu bir gereği olarak, kabul etmemiz gerekmektedir.

C-2.b.İslam Devletinin Şekli

İslam'da devlet şekli ne monarşi ve oligarşi ne de aristokrasidir. Bunların hepsi bazı zaaf ve arızalarla maluldür. Bir takım batılı hukukçular her ne kadar İslâm devletinin teokratik bir düzen olduğunu söyleseler de öyle de değildir. Çünkü Teokrasi, ruhban devleti olup kilise egemenliğinin sultanını ifade eder. İslâm ise ruhbanlığa karşıdır. İslam'a göre ise hâkimiyet mutlak surette Allah'ındır. Bunu hiçbir kimse, klik ve hizip münhasıran kullanamaz.

İnsanlık tarihinin, en az hasar veren bir rejim olarak bulduğu Demokrasilerde ise "hâkimiyet bila kaydı-şart milletindir" denir ama ekseriyetle bunun adı var, tadı yoktur. Hemen her zaman ve her yerde millet adına millet tepelebilir.

Netice olarak: İslam'ın deklare ettiği devlet de İslam gibi ilahi olup beşeri sistemlerden tamamen azade ve kendi nev'i şahsına münhasırdır. (H.KARAMAN,1993, Ana hatlarıyla....., I,179-181)

C-2. c. İslâmî Devletin Özellikleri

Devlet, Müslüman teb'asıyla birlikte Allah'ın yeryüzündeki "Halife-i hâkimesi" yani Allah'ın hükümlerinin uygulayıcısıdır. Bu güç, Allah'a karşı mutlak kulluğu gerçekleştirmek ve İslâm ahkâmını uygulamak için kullanılacaktır. İslâm'ın devlet yapısı ve buna ait koyduğu hükümler, hiçbir değişiklik göstermeksizin her zaman ve yerde uygulanabilecek özelliktedir. Bu özellikler, yüce İslam dininin ilâhî, son mükemmel ve evrensel bir din olmasından ileri gelmektedir.

İslâm devletinin belli başlı özellikleri

c.a)- Cihan şümul olması

İslami hükümler, belirli bir bölge veya belirli bir çağ veya insan topluluğu için değil, evrenseldir. Daha ilk tatbikatında çeyrek asır bile sürmeyen bir zaman diliminde, kutlu bir millet ve asrısadet ortaya koyan İslam devletinin yaptıkları, yapacaklarının her zaman garantisidir.

c.b)- Orijinal olması

İslam devleti ne eklektik ne de ekleniktir. Hiçbir ahvalde bir başka devlet ve millet anlayışı ile terkibi kabili telif değildir. İslâm devleti kendi nev'i şahsına münhasır olması cihetiyle kendisinden önceki ve sonraki bütün devlet düzenlerinden ayrılır. Zira İslami devlet anlayışı vahye; diğer devletler ise tamamen beşeri akla müsteniddirler. Binaen aleyh arada o nisbette fark vardır.

c.c)- Dünyevî-ruhânî düalizme (ikiliğe)yer vermez

İslâmî devlet, İslâm'ın bir parçasıdır. İslâm ise bir bütündür, Onda hayatın her cephesi, birbirinden ayrılmayacak şekilde girift yani içiçedir. Tefrik ve ayrışmayı kabul etmez. İncil'de Hz. İsa'ya; "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya ver" sözü atfedilmiştir. Bunu temel alan Hristiyan Batı dünyasında din ile devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. İbnTeymiye bunu şöyle ifade etmektedir: "İslâm'da böyle bir ayrılık söz konusu olmadığından dünya işleri ayrı bir alan teşkil etmez. Hayatın dünyevi ve uhrevi tarafı bir bütün olup, ikisi de vahiy esaslarına istinat eder. Çünkü devlet otoritesi dinden ayrılıp tek başına ya da din, devlet otoritesinden mahrum kalacak olursa, insanların fitratları bozulur, çifte standartlı olurlar dolayısıyla fert ve toplum hayatında nizam-intizam diye bir şey kalmaz. (İbnTeymiyye, Mecmuu'l-Fetâvâ, XXVIII, 394) Nitekim ayette bu husus beyan edilmektedir:"Bizimle karşılaşmayı ummayan ve dünya hayatıyla (yetinerek) hoşnut olup ona bağlananların ve ayetlerimizden habersiz bulunanların, işte onların kazandıklarına karşılık varacakları yer cehennemdir."(Yunus, 7-8).

c.d)- İslâm devleti, ırkî, coğrafi ve etnik bir temele dayanmaz

İslâm'daki ana omurga ümmettir. Müslümanlar tek ümmettir; vatan, renk, dil ve etnik orijinleri ne olursa olsun, hepsi birbirinin din kardeşidir. Hatta hepsi bir vücuda benzer ki birisinin en ufak bir dert ve şikayetinden diğerleri de muzdarip olur. O yüzden Ülke kavramı İslâm'da bütün İslâm topraklarına

şâmil olup tek devlet, tek millet ve tek ümmet şuuru esastır.

c.e) Nizami Sisteme önem vermesi

İslam barış, huzur ve emniyet dini olduğu için her şeyde nizamatı öngörür. Düzen ve ahengin zıddı olan fitne ve fesadın kökünden kazınmasını esas alır. Nitekim şu ayet bunun en büyük delilidir:" Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (İnkâra) son verilerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını çok iyi görür."(Enfal, 39)

C-2.d. İslam'da Devletin İşlevleri

d.a)Teşri'

Teşri', yani yasamadır. İslam'da "Teşri'"yetkisi yalnız Allah'a ait olup Resulüllahın vazifesi ise hükümleri tebliğ ve açıklamaktan ibarettir. Binaen aleyh devletin teşri' organı, sadece bu hükümlerin uygulanması ile ilgili kanunlar yapar ve düzenler. Kur'an ve Sünnet hakkında hüküm bulunmayan hususlarda ictihad edilir.. Hükümlerin uygulanması sırasında teşri organının kaynakları Kur'an, Sünnet, Hulefa-i Râşidin'in tatbikatı ve mezheplerin farklı görüşleridir.(Muhammed Faruk, en-Nebhan, İslâm Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları, Terc. Prof. Dr. Servet Armağan, İstanbul 1980, 351).

d.b)İcra

Yürütmenin başı halifedir. Hükümet, Kur'an'a dayanır. Şûrâ ilkesine göre hareket eder. Hükümet, İslâmî hükümlerin tatbikinden sorumludur. Bu hususta: Memurların tayin ve azli ile murakabesi, askerlik ve komutanlıklar, cezaların infazı, Namaz, Zekat ve Hac gibi ibadetlerin edası, sınırların korunması, ekonomik şartların müsnet yönde iyileştirilmesi vb tedbirleri icra alır.

d.c)Yargı

Adaletin dağıtılması, hak sahiplerine haklarının verilmesi ve suçların ortaya çıkmasından sonra, suçlunun usûlüne uygun bir şekilde tespiti ve cezalandırılması için, kaza

(yargı) organı şarttır. Halifenin atayacağı hâkimler bağımsız olarak, meydana gelen müşkilat (proplemleri) ve ihtilafatı (anlaşmazlıkları) İslâm hukukuna göre halletmek zorundadırlar.

d.d)Maliye

Hız. Peygamber s.a.v İslam devletinin başı olması hasebiyle hâkim ve idareci tayin ettiği gibi; buldukları bölgede zekâtı toplamak, bunları Kur'an'da (tevbe, 32) zikredilen yerlere harcamak, artanı da Beytü'l-Mâl' yani merkezi devlet hazinesine göndermesi talimatını vermiştir.

İslam Hukukunda Zekattan başka: Ganimet, Öşür, gümrük vergisi ve Cizye-Harac gibi devletin, "Tekalif-i Şeriye" veya "Rusum-ı Şeriye" adı altında vergi gelirleri vardır.

Şûrâ, İslâm'a uygun olarak gerektiğinde ek vergi kararları alır. Halife de bunu yürürlüğe koyar. Ancak buna, Şer'i şerifin emri olan vergiler sınıfına girmediği için "Tekalif-i Örfiye" adı verilir. Savaş harcamaları, arazi-i miriyede otlayan hayvanlardan alınan vergiler gibi. (Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri, I, 153-165; Hikmet ADEM, age, 1-8)

d. e)-Denetim

Yöneticileri kontrol etmek, onlara doğru yolu göstermek İslam Ümmetinin görevidir. Bu görev şûrâ meclisi üyeleri ve İslam uleması vasıtası ile sürekli olarak yerine getirilir. Kontrol mekanizmasını işlemesi itimada mani bir durum değildir. Çünkü İslam'ın bütün hususlardaki prensipleri evrensel olduğu gibi bu konuda da istenilmeyen olaylar henüz meydana gelmeden önlemek için her türlü tedbirin alınmasını öngörür.

d.f)-Maarif ve Kültür

İslâm'ın yabancı ülkelere tebliğ edilmesi de halifenin görevleri arasındadır. Öncelikle kendi vatandaşlarının eğitim ve öğretimine ait kararların alınması ve yürütülmesi de devletin sorumluluğundadır. İslamın hatta insanlık tarihindeki bütün İlahi dinlerin en baştaki olmazsa olmazlarından ilki hiç şüphe yok ki Tevhit esasıdır. Binaen aleyh İslam dini

maarif ve kültürde dahi bunu en öncelikli madde olarak ele alır.

Buna göre eğitim ve kültürel faaliyetler;

-Tevhide aykırı olamaz,

-Dini ve milli değerlerimize ters bir durum teşkil edemez. Çünkü her millet maddi ve manevi unsurları ile beraber ancak medeniyet kurar.

-Ateist bir anlayışa hizmet eden eğitim-öğretim sistemi uygulanmaz. Nitekim Mevla-i Zül-Celal: "Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye (eski dininize) döndürürler de, hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz." (Ali İmran, 149) buyuruyor.

-Sömürge devletlerin uygulamak zorunda kaldıkları tamamen ecnebi dil ve kültür istilasına maruz kalamaz,

-Ahlaki değerlerden uzak yozlaştırıcı bir müfredat uygulanmaz,

Velhasıl: Bilgileri kafada salt depo eden, uygulamaya dönüştürmeyen robot bir insanı değil, fert ve toplumun tekamülünü esas alan (Kur'an ve Sünnetin ifadesiyle) "Hikmet'e" yönelik bir maarif ve kültür sistemi esas olmalıdır. (Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 915)

C-2. e. Devletin Bazı Vazifeleri

1)- İslami esasların ikamesi,

2)- Emri bil-maruf ve nehyi anil-münkerde fiili müdahale yapmak,

3)- Din Eğitimi ve öğretimi yaptırmak,

4)- Müslümanlar arasındaki tefrikayı, fitneyi, rüşveti, karaborsayı önlemek,

5)- İnsanlar için zaruri olan ihtiyaçları karşılamak

6)- Bütün semavi dinlerin gönderilme gayesi olan mal, can, namus, zürriyet, akli korumak için tedbir almak ve fikir, din ve vicdan hürriyetini sağlamak,

7)- Beraeti zimmet asıl olduğu için zulümden kaçınıp ne pahasına olursa olsun adaleti tesis etmek,

8)- Teb'ası arasında fırsat eşitliğini sağlamak,

9)- Zekat ve vergileri zulmetmeden toplamak.

10)- Evlenemeyecek olanları evermek

11)- Sağlık, eğitim ve imar işlerini düzenli ve adilane bir şekilde yapmak.

12)- Sağlığa zararlı olan yiyecek içeceklerin imalat ve satışını behemahal önlemek.

Vel-Hasıl: Günümüzün anlayışı ile söylersek tam bir sosyal devlet olmalıdır. Ceberut değil, şefkat ve merhametli; vatandaşı ezen ve üzen değil, adil ve düzen sahibi bir devlet olmalıdır.(H. KARAMAN, Ana hatlarıyla İslam Hukuku, I,169-170)

C-3. HÂKİMİYET

Hükümran olmak demektir. İbn Hal-dun'un tarifıyla; "sahibinin gücü üstünde bir gücün bulunmamasıdır" Hâkimiyet yalnız ve yalnız Allah'ındır. İlâhî iradeyi Cumhurun (kamunun, çoğunluğun) iradesi temsil eder. Devletin varlığı Allah için olup icraatı doğru yola (sıratı müstakime) ters düştüğünde behemahal düzeltilmelidir. (Mukaddime,s.188) İslâm'da, muvazaa ve müdahale olmadan kullanılması öngörülen hâkimiyet; şahıslarla kaim olmayıp kıyamete kadar geçerli ve değiştirilemez ilkelere sahiptir. Binaen aleyh insan ürünü olan rejimlerin zaafı ve dejenerasyonu ile malul değildir. O itibarla insanların beğenmeyip devamlı değiştirerek yaz-boz tahtasına çevirdikleri beşeri egemenlik anlayışına benzemektedir.

İslam'a göre Hâkimiyet'in Nevileri İkidir

a)-İslami Egemenlik

İslâmî hükümleri koyan Allah'tır. İslâmî hâkimiyetin orijinalliği buradadır. O yüzden ayeti kerimede: "Allah ve Rasûlü bir şeyde hüküm vermişse artık onda müslümanlar muhayyer değildir (Ahzab, 36). Diye emir edilmiştir ki itaata mecburdurlar ve Tâğûtu hakem kılamazlar: "Şunları görmüyor musun, kendilerinin sana indirilene ve senden önce indirilene inandıklarını sanıyorlar da hakem olarak tâğûta başvurmak istiyorlar. Oysa kendilerine onu inkâr etmeleri emredilmiştir. Şeytan da onları iyice saptırmak istiyor." (Nisâ, 60).

İslâmî hâkimiyet anlayışının ana çizgileri

İslâm devletinin en karakteristik özelliği olan hâkimiyeti şöylece maddeleştirebiliriz:

1- Kevni Şeriat ile Kitabi Şeriatın yegane sahibi Allah Teâlâ'dır.

2- Allah'ın hâkimiyeti karşısında zorunlu olarak tüm insanların mevkii birdir ve aynıdır.

3- İnsanın kanunlar karşısındaki durumu, İlâhî hükümleri anlamaya çalışmaktan ibarettir.

4- Dolayısıyla insan, kudretinin engelleyemeyeceği ve değiştiremeyeceği ilâhî kanunlar mecmuasıyla karşı karşıyadır. İnsan bunları uygulamakla görevlendirilmiş olup hukûkî ve siyasî anlamda hâkim değildir.

5- Mutlak ve sınırlanamaz hâkimiyet Allah'ındır. İnsanlar Allah'ın halifesi olarak bu hükümleri uygularlar. (Prof. Dr. Harun Han Şirvanî, İslam'da Siyâsi Düşünce ve İdâre, Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul 1965, 21; Ebu'l-Ala Mavdudî, İslâm'da Siyâset Nizamı, Terc. A. Zengin, İstanbul, 25; el-Amidi, el-İhkâm, Kahire 1387, I, 76; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuk-İ İslamiye ve İstilahât-ı Fıkhıyye Kamusu, İstanbul 1967, I, 216).

b)- Cahili Egemenlik

İslâm, cahili hâkimiyeti çeşitli terimlerle ifade etmiştir: Küfr, dalâlet, cahiliyye, tâğût... Tâğût, Allah'dan başka kendisine tapılan her şeydir ki insan, put, şeytan veya başka olabilir. Ona itaat edilmez. Nitekim ayette şöyle gelmiştir: "Onlar, hâlâ cahillik devrinin (sapık) hükmünü mü arıyorlar? Şüphesiz bir kanaate sahip olan topluluk için hükmü Allah'tan daha güzel olacak kimdir?" (Mâide, 50). İnsanların değer ölçülerinin kriteri değişip durduğundan, bilgi ve görgüleri zaman ve mekâna, eğitim düzeylerine ve daha pek çok etken ve sınırlayıcı faktöre göre farklılık arz ettiğinden, hepsinin ittifakla kabul edebilecekleri bir egemenlik anlayışı yoktur. Cahili hâkimiyet rejimleri Allah'ın belirlediği ölçülerin dışında alıp bir temel bulmağa uğraşmakta, ama başaramamaktadır.(S. Kutup, age. VIII, 27)

C- 4. HUKUK

"Hak" kelimesinin çoğulu olan Hukuk, Kavram olarak: Fert ve toplulukların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen ve kamu erkiyle desteklenmiş zecri (yaptırımcı) kurallar bütünüdür. Hukukun, adalet ve nizamı sağlama fonksiyonu bulunmaktadır. Bu nedenle, fertler ve toplumlar arasındaki ilişkiler ve

adalet ancak hukuk ile düzenlenir. Binaen aleyh bu kurallara uygun hareket etmek, fertlerin ve toplumların hem ahlâkî hem de hukukî ödevleridir.

Hukuku gerçek anlamda ancak vahiy yoluyla tanıyabiliriz. Bunun dışında kalanlar, ahlâka uzak örfî devlet nizâmlarıdır. Ahlâk esâslı hukukla yönetilen devletin idâresi ve kadroları, meşrûuluk kaynaklarını Vahiy ile geniş tabanlı kamu uzlaşmasında bulur. Binaen aleyh kamunun tasvîbi ile denetimini yitirmiş idâre, meşrûuluğunu kaybetmiştir. (Şaban Teoman Duralı, Omurgasızlaştırılmış Türklük, s.159-161)

Hukuk İslam fıkında üç kısma ayrılır

C-4. a. Hukukullah (Allah hakları)

İmân ve ibadet gibi sadece Allah'ın hakları ile belirli bir kişi veya zümreyi değil kamu yarar ve düzenini ilgilendiren haklardır. Allâh hakları, modern hukukta kamu hukuku kavramı ile müştereklik arz eder. Bu haklar, af, sulh gibi yollarla ıskat edilemeyeceği gibi değiştirilmesi de caiz değildir.

Bu hakları, toplumda bütün fertlerin ve onları temsilen Hakim ve Savcı gibi kamu otoritesine sahip kişilerin koruma, kollama ve kovuşturma hak ve sorumlulukları vardır. (Fahrettin ATAR, Fıkıh Usulü,165-166)

C-4.b. Hukuku'l-İbâd

Kul hakları anlamına gelen "hukuku'l-İbâd" kavramı; pozitif hukukta temel insan hakları ifadesinin karşılığıdır. Kul hakları, başkalarına ait olan ve dokunulmaz kabul edilen maddî ve manevî haklara denir.

İslâm, insan haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların ihlal edilmemesini bilhassa istemektedir. Hz. Âdem'den itibaren süregelen, Hz. Muhammed (a.s.)'in peygamber olarak gönderilmesi ve Kur'ân'ın indirilmesi ile kemale eren Hak Din İslâm'ın temel amacı; malın, canın, ırzın, aklın ve dinin korunmasıdır. Bu beş esas, kul haklarını korumaya matuftur.

Hukukullah ve Hukuku'l-İbâd tasnifindeki ölçü

Bir kısım hakların Allâh'a, bir kısım hakların da insanlara izafe edilmesi, daha çok fiillerin

dünyevî hükümleri, ibadet anlamı taşıması, kamu yararı ve hukuk düzenini yakından ilgilendirmesi, hakların fertler tarafından düşürülebilir veya değiştirilebilir olması bakımından yapılan bir tasniftir. (Dini Kavramlar Sözlüğü, Yeni Şafak, 2009, 236-237)

C-4.c. Müşterek Haklar

Allah ile kul arasında ortak olan haklardır ki bu da iki kısma ayrılır:

c.a. Allah'ın hakkı ağır basanlar

İftira cezası ve ırz-namusu lekeleyen suçlar gibi. Bu cezaların uygulanması, cemiyette vuku bulacak başka bu nevi suçlara ibretimiz bir durum teşkil edip engel olacağı için Allah'ın hakkı öncelikli olarak vardır. Öbür taraftan ise kulun izzeti nefsi ile oynandığı için kul hakkı da vardır. Ancak Allah'ın hakkı bunlarda her zaman ve zeminde ağır bastığından dolayı bir kamu meselesi olup asla kul tarafından affı mümkün değildir.(F. ATAR, age. 166)

c.b. Kul Hakkı ağır Basanlar

Kıyas gibi ki bununla toplumda can güvenliği sağlandığı için Allah hakkı vardır. Ancak kul hakkı fazladır. Bundan ötürü mağdurun kendisi veya maktulün velisi suçlu ve katili affedebilir. Ancak Allah hakkı da bulunduğu için suçlu (tazir gibi) başka cezalar görür. (F. ATAR, age.166)

II. BÖLÜM

A-ADÂLET

Adâlet, hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek manalarına gelir..(DİA, I, s.341) Kavram olarak ise: İnsan-eşya ilişkilerini, insanların birbirleriyle olan münasebetlerini ve insanın devletle olan alâkasını, Allah'ın indirdiği hükümlere göre düzenlemeye "adâlet" denir.

Adalet aslında kısaca: Allah'ın emrini, emrettiği şekilde yerine getirmektir. Şafii dahi bu görüştedir.(Şafii, er-Risale, Kahire, 1979, 25)

Adaletsizlik ise, yerli yerince hareket etmemek olup Allahın emrinin zıddına bir

davranış göstermektir ki bunun adı zulüm, haksızlık ve haddi aşma durumlarıdır.

Hanefi Fukahası; Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmedilen, mü'minlerin bey'atla gayrimüslimlerin "zimmet akdi" ile güvenliğe kavuştukları beldelere dâru'l-İslâm dedikleri gibi, dâru'l-adl de demişlerdir.(Ö. N. Bilmen, Huk. İslâmiyye.... I, 512)

Çünkü İslâm dini, Allah (cc)'in indirdiği ile hükmetmektir ki, esasen "adâlet" budur. İnsanlar arası ilişkileri tanzim etmede en çok üzerinde durulan kavram, adalet kavramıdır. Hakkı teslim etmek ve hakka-hukuka riayet etmek demek olan adalet, insanların haklarına saygı göstermek, herkese layık olduğu ve hak ettiğinin karşılığını vermek gibi erdemleri içerir. Adalet ahlakî, hukukî, dinî ve aynı zamanda evrensel bir değerdir. Bu nedenle adalet, toplumsal hayatın esası ve mülkün temeli sayılmıştır. (MEB, age, 38-39)

Kur'an ve Hadislerde, Allah'ın (c.c.) adaletle hükmettiği, adaleti emrettiği ve adaletle davranmak gerektiğine dair çok sayıda ilahî mesajın yer alması, sosyal barışı sağlamak için adalet ilkesinin mutlaka hâkim kılınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kur'an ve Sünnette Adalet

* "Ey iman edenler adaleti ayakta tutarak Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin, ana ve babanızın aleyhinde bile olsa (şahitlik ettiğiniz kimseler) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Adaleti yerine getirebilmek için hevâ ve hevesinize uymayın. Eğer eğri davranır veya yüz çevirirseniz, Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisa,135).

**"...Allah insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisâ, 58)

**"Ey iman edenler, Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin sizi adaletten saptırmasın. Adil davranın, takvaya yakışan budur. Allah'tan korkun, Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Mâide, 8).

**Hükümünde, yönetimi ve velâyeti altındakiler hakkında adîl davrananlar, Allah katında nurdan minberler üzerinde olacaklardır." (Müslim, İmâre, 18).

**"Adil devlet başkanı ve idareciler mahşer yerinde Allah'ın lütfuna ve himâyesine mazhar olacakların öncüleridir." (Buhârî, Edep, 36).

**"Kıyâmet gününde insanların Allah'u Teâlâ'ya en sevgili olanı ve Allah'a en yakın bulunanı adil devlet başkanıdır. " (Tirmizî, Ahkâm, 4)

İslâm'da adaleti gerçekleştirmek için çeşitli müesseseler kurulmuştur. Resulullah davalara bizzat kendisi bakmıştır. Bu durum Hz. Ebu Bekir zamanında da böyle devam etmiş, Hz. Ömer zamanında ise İslâm toprakları oldukça genişlediğinden bazı sahâbeler kaza işleriyle görevlendirilmişlerdir.

Divânü'l-Mezâlim, Şurta ve Hisbe gibi teşkilâtlarla haksızlıklar önlenmeye ve adalet dağıtmaya çalışılmıştı. Eyyubiler Mısır'da "Dârü'lAdl" adıyla bir adalet dairesi meydana getirmişler ve yanlarına bazı müşavirler de alarak bu mahkemeye bizzat başkanlık etmişlerdir. Osmanlılar zamanında 'adliye teşkilatı' ise düzenli bir şekilde kurulup yaygınlaştırılmıştır. (Şamil İs. Ans. "Adalet" Mad.)

B-ÂDİL YÖNETİCİ

Adil yönetici: Yönetimindekileri adalet sınırları içinde sevk ve idare eden, hak ve ödevlerini insaf ölçülerine uygun bir tarzda tatbik eden, kısacası; adalet sıfatı ile nitelenmeyi hak eden kimsedir.

Âdil yönetici nazarında, bütün vatandaşlar; renk, soy-sop, dil, memleket ve ülke farkı olmaksızın, hukuk bakımından birbirine eşittir. Herhangi bir ferdin, bir zümrenin, bir sınıfın; herhangi bir soyun veya hanedanın, her ne suretle olursa olsun, hiçbir şekilde imtiyazı yoktur. Kişisel özellikleri ve nitelikleri bakımından da bir kimse, hukuk karşısında, başkasından alt veya üst durumunda olamaz.

Müslüman yöneticiler için rol model birçok şahsiyetler gelip geçmiştir. Hz. Ömer ve onun ahfadından Ömer bin Abdülaziz bunlardan en çok şayanı dikkat zatlardır. Nitekim Hz. Ömer'in bir gece Medine sokaklarını dolaşırken yaşlı kadınla olan diyalogu adaletin en zirve timsalinden biri olarak İslam tarihi sayfalarına altın harflerle yazmağa değerdir.

İslam'da âdil yönetici

Müslümanların, kalbinde Allah korkusu ve imanı olmayan bir kimseyi devlet başkanlığı gibi en üst bir makama getirmeleri emanete ihanet olur. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Hiç şüphesiz ki Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisa, 58)

Burada Müslümanlar, İsrail oğullarının düştüğü hatalara düşmemeleri için uyarılıyorlar. Onların düştükleri en büyük hata, dejenerasyon sürecinde yetkiyi hep beceriksiz, ehil olmayanlara vermeleriydi. Sorumluluk isteyen dinî ve siyasî liderlikleri, ehil olmayan, ahlâksız, şerefsiz ve adaletsiz kişilere vermeye başlamaları sonucu, toplum yapısı çöktü. (Mevdudi, Tefhîm'ül-Kur'an, I, 329)

Rasulullahın adalet uygulamaları

Mahzum oğulları kabilesinden hırsızlık eden kadına ceza verilmemesi için, Kureysliler Peygamber (s.a.s.)'e Üsâme b. Zeyd'i aracı olarak gönderirler. Üsâme, durumu dile getirince, Resulullah (s.a.s.):

- "Allah'ın hadlerinden (ceza) birisinin terk edilmesine aracı mı oluyorsun? Sizden öncekilerin helâk olmalarının sebebi, aralarından kuvvetli kimseler çaldıklarında, onlara ceza uygulamamaları, zayıf biri çaldığında ise ona hemen haddi uygulamalarıydı. Allah'a yemin ederim ki, kızım Fâtıma çalmış olsaydı elini keserdim " (Buhârî, Hudûd 12).

Yine Resulullah (s.a.s.) bir toplantıda:

- "Ey insanlar! Sizlerin benim üzerimde haklarınız olabilir. Eğer ben bir kimsenin sırtına kırbaça vurdumsa, gelsin benim sırtıma kısas yapsın. Eğer ben bir kimsenin itibarını kıracak bir hakarete bulundumsa işte benim itibarım, intikamını alsın. Eğer ben bir kimsenin malını aldım, işte benim malım, gelsin, alsın. Bu suretle ben Rabbimin huzuruna müsterih olarak çıkarım." Bir adam kalktı Peygamber'in kendisinden bir miktar ödünç para aldığını söyledi. Derhal bu para kendisine verildi. (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 241)

SONUÇ

İslam, kendisinin getirdiği sosyal, ahlakî ve entellektüel özellikleri olan adaletli bir yönetimi savunur ve yönetimde adaletle ibadet kadar önem verir. Adil olmayan bir yönetim ve tutum, İslam'a uygun değildir. Çünkü Allah her şeyden evvel, bir şeye hüküm verildiği zaman adaletle hükmedilmesini ister. (Nahl; 90)

Anlaşmazlığa düşen iki topluluk arasında (Hucurat; 9), insanlar arasında vuku bulacak anlaşmazlıkların giderilmesinde (Nisa; 58), her türlü borç, vade, alışveriş, ticaret ve şahitlikte (Bakara; 282), kadınlara karşı takınılacak tutumun belirlenmesinde (Nisa;129) adaletli bir yönetimin takip edilmesi hukukun korunması ve hakkaniyetin tesisi için vazgeçilmez bir ilkedir.

İslam'a göre adil bir yönetimden saptıran ana faktör, kendi istek ve tutkularını ön plana geçirecek (Nisa; 135) Allah'ın gösterdiği şekilde hareket etmeyi ihmal etmektir. İlahî hukukun ön gördüğü İlke, kural ve hükümlere riayet, hukuki bir yönetimin tecellisinin mümkün olan tek yolu ve teminatıdır.

KAYNAKÇA

YAZIR, Elmalılı Hamdi Hak Dini Kur'an Dili

BİLMEN, Ömer Nasuhi , İstanbul 1955, Muvazzah İlmi Kelam, Ergin yay.

ÇAKAN, İ. Lütfi Solmaz, İstanbul 2014, Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi,

DURALI, Şaban Teoman , İstanbul 2013, Omurgasızlaştırılmış Türklük,

ESKİCİOĞLU, Osman, İzmir 1996, İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları, .

Diyanet, Kur'an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara, 2006.

İslam Ansiklopedisi, TDV Yay. Ankara,1988-2013.

Necip Fazıl, İstanbul 2000.Çile,

Seyyid KUTUP, Fızılâl-il Kur'an, Mütercimler, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, İstanbul.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 241)

MEB, İslam Kültür ve Medeniyetinin Esasları,

Mevdûdî, İslam'da Hükûmet, Çev. Ali Gençeli, Hilal yay. İst. 2016

DUMAN, Zeki İslam Medeniyeti: Allah Merkezli İlk ve Tek Evrensel Medeniyet, zekiduman.com/İslam-medeniyeti.html)

KESKİOĞLU, Osman, 1980 , Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, DİB yay.

ŞENER, Mehmet , 1987 İslam Hukukunda Örf, İzmir,

Ebû Zehrâ, Fıkıh Usûlü, Terc. A.Kadir ŞENEL, İslam Hukuku Metodolojisi,

Ez-Zühayli, 1994 İslam Fıkıh Ansiklopedisi, Risale,

Şah Veliyyullahid-Dehlevi, Beyrut, 2004, Hucetullahil-baliğa, Darul-marife,

KARAMAN, H. İst.1996, Mukayeseli İslam Hukuku, Nesil yay.

ÂDEM, Hikmet, İzmir-1997, İslam Hukukunda Cizye ve Harac,

KÖKSAL, M. Asım, İst. 1981, İslam Tarihi, Şamil yayınevi,

ZEYDAN, A. Kerim, İstanbul 1969, İslâm Hukukunda Fert ve Devlet, Çev. Cemal Arzu,

el-Haskefi, ed-Durru'l-Muhtar ve İbn-i Âbidin, Reddül-Muhtar, ale'd-Dürri'l-Muhtar, el-Meymeniyeye bas.

İbn-i Abidin, İst.1983 , Şamil yay.

İbn-i Kesir, Beyrut: 1969, Tefsirû'lKur'ân'il Azim, Dâru'l-Marife,

İbnu'l-Esir, Beyrut, 1399, en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis,

Taftazanî, İstanbul 1326, Şerhu'l-Akâid,

Gazali, Beyrut,1388, el-İktisadfi'l-İtikâd,

İbnTeymiyye, Riyad, 1981,Mecmuu'l-Fetâvâ,

Muh. Faruk, en-Nebhan, , İst.1980, İs. Anayasa ve İdare Hukukunun Genel Esasları, Terc.Servet Armağan

AKGÜNDÜZ, Ahmet , İst. 1990, Osmanlı Kanunnameleri, Fey yayınları,

İbn Haldun, Mukaddime, çev. Zakir Kadiri UGAN, MEB,İst, 1991

Harun Han Şirvanî, İslam'da Siyâsi Düşünce ve İdâre, Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul 1965,

Ebu'l-Ala Mavdudi, İslâm'da Siyâset Nizamı, Terc. A. Zengin, İstanbul,

El-Amidi, Kahire 1387, el-İhkâm,

BİLMEN, Ömer Nasuhi İstanbul 1967, Hukuk-i İslamiye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu,

ATAR, Fahrettin , İst. 1988, Fıkıh Usulü, Marmara Üni. İlahiyat yayınları, S.165-166)

Dini Kavramlar Sözlüğü, Yeni Şafak, 2009, 236-237)

Şafii, 1979, er-Risale, Kahire,

Şamil İs. Ans. Adalet Mad.

Mevdudi, 1999, Tefhîmül-Kur'an, İnsan yayınları,

El-Buhari Muhammed b.İsmail, , İst. 1315, El-Camius-Sahih

Müslim bin Haccac el-Kuşyri, 1955,El-Camus-Sahih, Mısır,

Ebu Abdullah Muhammed bin Yezit el-Kazvini, Kahire, 1953 İbni mace,

Ebu İsa Muhammed b.İsa, Tirmizi, 1934 Kahire

Ahmed bin Hanbel, El-Müsned

Süleyman bin Eş'as es-Sicistani, Ebu Davut, 1370, Mısır,

Râgıb el-İsfahânî, Beyrut, 1412 el-Müfredât,

Kuşeyrî, Er-Risâle, Mısır bas. tarihsiz.

El-Buhari Muhammed b.İsmail, Kahire,1379 el-Edebü'l-Müfred,

İbn Hazm, Beyrut 1395, el-Fisal fi'l-Mileli ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal,

ERYARSOY, M. Beşir İlk Anayasa Işığında Peygamber'in Kurduğu Devlet, Düşünce Dergisi, sayı 1, 2

HAMİDULLAH, M. . 1990, İslam Peygamberi, İrfan yay. İst

Füsusul-medeni, 1987, Çev. Hanifi ÖZCAN, 9 Ey. Ün. Yay. İzmir ,

AÇIKGENÇ, Alparslan Bilgi, Medeniyet ve İslam

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=479>